

Н.П. Пашина, Г.В. Пелих

РЕГІОНАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК СТАБІЛІЗУЮЧИЙ ФАКТОР СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто підходи до визначення поняття регіонального лідера у роботах зарубіжних та українських дослідників. Визначено основні характерні риси, які дають можливість набуття статусу регіонального лідера. Проаналізовано вплив ролі регіонального лідерства на розвиток глобальної політичної системи.

Ключові слова: *регіональний лідер, регіональна держава, лідерство, глобалізація, багатополярний світ, центри сили.*

Сучасний світовий порядок неможливо уявити без процесів глобалізації, інтеграції, регіоналізації. Дані фактори становлять основу розвитку сучасних міжнародних відносин у ХХІ ст., що безпосередньо впливає і на формування зовнішнього курсу світових акторів. Міжнародний устрій зазнав значних змін внаслідок закінчення «холодної війни», припинення існування біполярної системи, що спричинило зростання нестабільних процесів по всьому світі та загострення економічних та політичних проблем. Створена однополярна система, на чолі з США, не змогла забезпечувати мир та стабільність у всьому світі, тому потребувала значного реформування.

Перетворення світової політичної системи на багатополярну, із залученням таких країн, що можуть стати новими світовими силами у забезпеченні відповідальності за світопорядок, стало новим етапом розвитку сучасних міжнародних відносин. Нову систему світового порядку демонструє у своїх працях Дж. Розенау. Автор описує нову світову структуру, що включає поняття «сфер компетенцій» [13]. В даній системі розглядається світовий порядок, який базується на принципі глобалізації і має на увазі розвиток і залучення нових акторів міжнародних відносин, серед яких провідне місце займають регіональні держави.

Актуальністю дослідження є сам факт появи регіональних держав-лідерів як нового елемента у системі міжнародних відносин. З розвитком процесу глобалізації на сучасному етапі відбуваються значні зміни серед акторів міжнародних відносин. Крім держави на світовій арені нині функціонують міжнародні організації, міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, міста-мегаполіси та регіони. З'являються також і деструктивні актори – терористичні організації, злочинні угруповання, піратство. У даному становищі все більшого розвитку набувають країни в регіонах, що наділені економічними, культурними, політичними, військовими особливостями серед інших країн регіону. Це дозволяє розповсюджувати свій вплив на інші держави регіону через економічну інтеграцію, культурну однорідність, спільні політичні цінності тощо. Таким чином, дослідження регіонального лідерства на сучасному етапі є актуальним питанням, оскільки політика регіональних держав безпосередньо має вплив на розвиток світової політики та міжнародну безпеку в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що проблема дослідження регіонального лідерства є відносно новою. Аналізувати та визначати терміни «регіонального лідерства» чи «регіональної держави» вчені почали наприкінці ХХ ст. Проблема визначення поняття регіонального лідера чи регіональної держави полягає у відсутності чіткої єдиної трактовки як серед зарубіжних дослідників, так і серед українських. Але на сьогоднішній день проблема активно досліджується з боку українських та зарубіжних вчених. Проблема визначення регіонального лідера

розглядалася такими видатними зарубіжними вченими, як Б. Бузан, Г. Кіссінджер, Дж. Фрідман, З. Бжезинський, Р. Хаас, О. Вевер, І. Валлерстайн, У. Фокс, С. Хантінгтон [1; 12; 15; 17; 18; 19; 20] та В. Сударев, О. Леонова, О. Дугін, І. Рижов [4; 5; 6; 9; 10]. Серед українських дослідників існує достатня кількість робіт присвячена досліджуваній тематиці – В. Кулік, О. Коломієць, О. Волович, О. Вісьтак, І. Погорська та ін. [2; 3; 7; 8].

Таким чином, в політичній науці сьогодні накопичено достатньо досвіду і знань по дослідженню регіонального лідерства. У той же час, слід зазначити, що багато актуальних проблем цього феномену ще не знайшли належної уваги серед українських дослідників, наприклад, заслуговує уваги проблема правового визначення понять «регіональна держава» та «регіональний лідер». Офіційного визначення в міжнародно-правових актах дані терміни не мають, що стає суттєвим ускладненням в розгляданні даного питання в практичному плані. Більш того, як зазначено у статті 2-й Хартії ООН «Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її Членів» [17], тобто співробітництво між країнами, а також самі країни мають бути рівними між собою без виділення яскравого лідера на світовій арені. Але, досліджуючи стан сучасних міжнародних відносин доводиться стверджувати про невідповідність існуючого стану, оскільки з розвитком багатополлярної системи міжнародних відносин з'являється все більше держав, які претендують на звання регіонального лідера з економічних, культурних чи інших причин.

Метою статті є дослідження сутності регіонального лідерства як стабілізуючого фактора міжнародних відносин та визначення передумов активізації розвитку даного феномена на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблематики «регіональних центрів сили» взяло початок у 70-80-ті роки ХХ ст. У зв'язку з динамічними змінами на геополітичній арені світу була продемонстрована необхідність у створенні та розвитку держав «другої лінії», так званих регіональних лідерів. Однак сам процес виходу регіональних держав на позиції лідерства став розвиватися здебільшого вже на початку ХХІ ст.. після зміни дво- і однополлярної міжнародної системи. Крім того, в зазначений час в активній формі починають відбуватися процеси глобалізації, регіоналізації, глокалізації та ін.. З'являються такі терміни, як «регіональна держава», «глобальна регіоналізація», «регіональна територіалізація» [9, с.68]. Даний феномен пов'язан з тим, що регіони виділяються у новий вид акторів міжнародних відносин і починають відігравати значно більший вплив на розвиток світових політичних, економічних, культурних чи інших процесів.

Існує декілька визначень поняття регіональної держави. Так, американський політолог Вільям Фокс зазначає, що «регіональні держави» («regional powers») своєю сферою інтересів розглядають тільки один міжнародний конфлікт, тобто політика обмежена в рамках певного регіону [17, с.23]. О. Дугін вважає регіональною державою «сучасну геополітичну категорію, яка характеризує велику і досить розвинену державу, чий політичні інтереси, однак, обмежені лише областями, прилеглими до її території або входять до її складу» [5, с. 350]. Відомий дослідник міжнародних відносин В. Сударев описує регіональну державу як геополітичну опорну точку, що є локомотивом політики країн регіону [11, с. 12-14]. У геоeкономічному словнику можна знайти таке визначення: регіональною державою є такий суб'єкт міжнародної політики, який здійснює вплив на держав-сусідів та реалізує свою геополітичну стратегію на рівні регіону [4, с. 52].

Підсумовуючи погляди дослідників, термін «регіональної держави» можна сформулювати наступним чином – це умовне визначення (оскільки терміну немає в юридичних міжнародних документах, наприклад у Статуті ООН) держав, які здійснюють вплив на розвиток міжнародних відносин в окремих регіонах завдяки своєму політичному, військовому або економічному потенціалу. Дані країни не мають

безпосереднього впливу на глобальні геополітичні процеси, але створюють регіональну систему міжнародних відносин, в якій володіють суттєвий політичний, економічний та військовий потенціал серед інших сусідніх країн.

Визначення «регіональної держави» є тотожним із поняттям «регіонального лідера», який є центром регіональної системи завдяки економічним, політичним та військово-стратегічним параметрам. Дані параметри дозволяють державі стати деким полюсом глобального світу. Український політолог В. Кулік головними параметрами регіонального лідера визначає вигідне геополітичне положення держави, економічний розвиток, наявність ядерних та космічних технологій [8].

Необхідність у створенні нових центрів сили на світовій арені має декілька причин. По-перше, після завершення «холодної війни» сформувався однополюсна система міжнародних відносин на чолі зі Сполученими Штатами Америки. Але зростаюча кількість економічних проблем, загострення конфліктних ситуацій у різних регіонах світу, політична та економічна нестабільність продемонстрували неготовність наддержави вирішувати одразу всі проблеми. Так, з'явилася потреба у створенні центрів сили в різних регіонах для балансу на світовій арені.

По-друге, в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. починає активно розвиватись процес глобалізації. Якщо наприкінці ХХ ст. в основі міждержавного співробітництва розвивались питання економічного характеру, то у ХХІ ст. співробітництво включає не тільки економічну, але й політичну, культурну, інформаційну, правову, екологічну сфери діяльності. Це зумовлене динамічним розвитком глобалізаційних процесів, які посприяли формуванню нової політичної архітектури світу. Відбувається укріплення взаємовідносин між елементами (інститути політичної влади) глобальної політичної системи [6, с. 49-62]. Новий світовий порядок характеризується політичною глобалізацією, що змінює геополітичний простір.

Наслідком таких динамічних процесів є: – розвиток процесів регіоналізації, фрагментації; – створення нових геополітичних центрів та загострення суперництва між ними; – зміна архітектури світового політичного порядку; – формування регіональних об'єднань; позиціонування країн як регіональних лідерів, що створює зони впливу в регіоні. Зміна архітектури світового порядку є ключовим моментом в існуючій політичній системі, оскільки відбувається заміна ключових понять, що визначають основних міжнародних акторів [9]. Так, замість існуючих понять «наддержава», «сателіт», «маріонеткова держава» тощо, в науковій літературі та публіцистиці починають використовувати терміни: регіональна та глобальна держава, регіональні системи, геополітичні вісі, центри сили та країни-претенденти бути центрами сили.

Таким чином, з розвитком глобалізаційних процесів реформується міжнародний світоустрій. На світовій арені з'являються нові претенденти на отримання статусу центру сили в регіоні. В різних регіонах світу до країн, що проводять політику регіонального лідера, можна віднести Індію, Іран, Туреччину, Пакистан, Бразилію, Китай та ін. [5, с. 351] Але, будучи елементом глобальної архітектури, будь-яка регіональна держава може набути статусу великої чи глобальної, оскільки регіональна держава не обмежує власні повноваження в регіоні, а навпаки - використовує центральне положення та вплив на країни-сусіди як фактор виходу на міжнародну арену.

Одним з головних чинників для набуття державою статусу регіональної є зацікавленість інших країн сусідів у лідерстві певної держави та визнання сусідами даного статусу. Але, в сучасних умовах боротьби країн за економічний або політичний вплив досить складно говорити про рішення країн регіону щодо виокремлення єдиного лідера. Доцільно розглянути основні параметри, які надають можливість державам претендувати на статус регіонального лідера. Згідно з твердженням Німецького інституту глобальних та локальних досліджень, регіональна держава повинна володіти

наступними факторами: 1) претендувати на становлення регіонального лідера; 2) бути невід'ємною частиною регіону, проявляти певний вплив у регіоні, особливо в питаннях ідеології; 3) володіти високим економічним потенціалом, соціальною та політичною стабільністю в регіоні, сприятливою демографічною ситуацією; 4) мати великі обсяги території та здійснювати управління на ній; 5) брати активну участь у локальних та глобальних заходах, що будуть сприяти розвитку регіону; 6) надавати велике значення питанням регіональної безпеки [14].

Німецький Фонд Бертельсманна у своєму дослідженні виділяє наступні ключові характеристики лідера в регіоні: економічна могутність, стабільна політична система, високий рівень розвитку науки та освіти, наявність та велика кількість запасів природних ресурсів, демонстрація лідерського потенціалу, насамперед через вирішення конфліктних ситуацій та сприяння безпеки в регіоні, успішний соціально-економічний розвиток, високий військовий потенціал, можливість пристосовуватись до мінливої парадигми міжнародних відносин [21].

Проаналізувавши результати досліджень німецьких установ з приводу критеріїв визначення регіональних лідерів можна говорити про єдиний підхід у даному питанні. На основі визначених критеріїв можна зробити висновок, що регіональна держава має суттєвий вплив на інші держави-сусіди, оскільки сам факт наявності зазначених в дослідженнях критеріїв виділяє державу в регіоні. Але, статус регіональної держави не повинен бути приводом для обмеження національних інтересів інших країн регіону. Будучи центром сили в регіоні держава має проводити політику, спрямовану на залучення всіх держав до спільних інтеграційних процесів у регіоні для досягнення найбільшої ефективності у співробітництві та вирішенні спірних питань.

Висновки. Таким чином, аналіз літератури українських та зарубіжних дослідників дає змогу чітко визначити, що сучасний світовий устрій активно трансформується, формуються нові аспекти міжнародних відносин, а саме становлення нових регіональних сил. Без урахування позицій таких країн-регіональних лідерів неможливе ефективне функціонування та подолання конфліктних ситуацій у сучасному багатополюсному світі.

Нові центри сили у вигляді регіональних держав-лідерів, безпосередньо уточнюють та коректують політику інших акторів виходячи з власних інтересів. Такі центри сили є важливими елементами нової багатополлярної системи світового устрою, оскільки тільки спільними зусиллями можна досягти значних результатів на міжнародній арені та забезпечити мирне та безпечне співіснування.

Перспективи подальших розвідок. Аналіз явища розвитку регіонального лідерства дає змогу запропонувати перспективний напрямок досліджень з даної проблематики. Дослідження буде базуватись на аналізі емпіричного матеріалу та геополітичної архітектури країн у межах регіону з метою виявлення потенціальних регіональних центрів сили, які будуть спроможні протистояти формуванню однополюсного світу з одного боку, та виступати локомотивами регіонального розвитку та інтеграції країн регіону, з іншого.

Список використаної літератури

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн. — Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001. — 416 с. ; Vallerstayn I. Analiz mirovykh sistem i situatsiya v sovremennom mire / I. Vallerstayn. — Sankt-Peterburg : Universitetskaya kniga, 2001. — 416 s.

2. Вісьтак О. І. Традиційні і нові підходи до трактування категорії «регіональна держава» / О. І. Вісьтак // Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр. у 4-х тт. — Київ : Обрії, 2008. — Т. II. — С. 139-141 ; Vistak O. I. Tradytsiini i novi pidkhody do

traktuvannia katehorii «regionalna derzhava» / O. I. Vistak // Neohrafiia v informatsiinomu suspilstvi : zb. nauk. pr. u 4-kh tt. – Kyiv : Obrii, 2008. – Т. II. – С. 139-141.

3. Волович О. Регіональне лідерство України: міф чи реальний шанс? [Електронний ресурс] / О. Волович // День. – 2006. – № 167 (3 жовт.). — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Odesfilya/31006.htm> ; Volovych O. Rehionalne liderstvo Ukrainy: mif chy realnyi shans? [Elektronnyi resurs] / O. Volovych // Den. – 2006. – № 167 (3 zhovt.). — Rezhym dostupu : <http://old.niss.gov.ua/book/Odesfilya/31006.htm>

4. Дергачев В. А. Геоэкономический словарь-справочник / В. А. Дергачев. — Одесса : ИПРЭИ НАНУ, 2004. — 177 с. ; Dergachev V. A. Geoekonomicheskii slovar-spravochnik / V. A. Dergachev. — Odessa : IPREEI NANU, 2004. — 177 s.

5. Дугин А. Проект "Евразия" / А. Дугин. — Москва : ЭКСМО, Яуза, 2004. — 512 с. ; Dugin A. Proekt "Yevraziya" / A. Dugin. — Moskva : EKSMO, Yauza, 2004. — 512 s.

6. Ильин И. В. Теория и практика политической глобалистики / И. В. Ильин, О. Г. Леонова, А. С. Розанов. — Москва : Изд-во Московского университета, 2013. — 296 с. ; Ilin I. V. Teoriya i praktika politicheskoy globalistiki / I. V. Ilin, O. G. Leonova, A.S. Rozanov. — Moskva : Izd-vo Moskovskogo universiteta, 2013. — 296 s.

7. Коломієць О. Концепція національної безпеки Франції як модель «регіонального лідерства» / О. Коломієць // Грані. — 2012. — Т. 15, № 3. — С. 119–123 ; Kolomiets O. Kontseptsiia natsionalnoi bezpeky Frantsii yak model «rehionalnoho liderstva» / O. Kolomiets // Hrani. — 2012. — Т. 15, № 3. — С. 119–123.

8. Кулик В. Формула лидерства [Электронный ресурс] / В. Кулик // Политика+ : аналитическое сетевое издание. — Режим доступа : <http://politika.org.ua/?p=1006> ; Kulik V. Formula liderstva [Elektronnyy resurs] / V. Kulik // Politika+ : analiticheskoe setevoe izdanie. — Rezhim dostupa : <http://politika.org.ua/?p=1006>

9. Леонова О. Г. Глобальный мир XXI века: архитектура и статусная иерархия / О.Г. Леонова // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. — 2012. — № 6. — С. 66–76 ; Leonova O. G. Globalnyy mir XXI veka: arkhitektura i statusnaya ierarkhiya / O. G. Leonova // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 12. Politicheskie nauki. — 2012. — № 6. — С. 66–76.

10. Рыжов И. В. Проблемы регионального лидерства в современной системе международных отношений: некоторые теоретические аспекты / И. В. Рыжов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. - 2006. — №2. — С. 10–18 ; Ryzhov I. V. Problemy regionalnogo liderstva v sovremennoy sisteme mezhdunarodnykh otnosheniy: nekotorye teoreticheskie aspekty / I. V. Ryzhov // Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo. - 2006. — №2. — С. 10–18.

11. Сударев В. П. Геополитика в Западном полушарии в начале XXI века : учеб. пособ. / В. П. Сударев. — Москва : МГИМО, 2012. — 128 с. ; Sudarev V. P. Geopolitika v Zapadnom polusharii v nachale XXI veka : ucheb. posob. / V. P. Sudarev. — Moskva : MGIMO, 2012. — 128 s.

12. Фридман Дж. Следующие 100 лет: Прогноз событий XXI века / Дж. Фридман. — Москва : Коммерсантъ; Эксмо, 2010. — 336 с. ; Fridman Dzh. Sleduyushchie 100 let: Prognoz sobytiy XXI veka / Dzh. Fridman. — Moskva : Kommersant; Eksmo, 2010. — 336 s.

13. Харбих С. К. Региональная держава как структурный элемент глобального мира / С. К. Харбих // Социально-гуманитарные знания. — 2012. — № 3. — С. 334–340 ; Kharbikh S. K. Regionalnaya derzhava kak strukturnyy element globalnogo mira / S. K. Kharbikh // Sotsialno-gumanitarnye znaniya. — 2012. — № 3. — С. 334–340.

14. Beck M. The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case? [Electronic resource] / M. Beck // Regional Powers in Asia, Africa, Latin America, the Near and Middle East : Conference Paper, Hamburg, December 11 and 12, 2006 — Hamburg : GIGA, 2006. — 9 p. — Mode of access :

https://web.archive.org/web/20070628064247/http://www.giga-hamburg.de/content/forumregional/pdf/giga_conference_RegionalPowers_0612/giga_RegPowers0612_paper_beck.pdf

15. Buzan B. Regions and powers: the structure of international security / B. Buzan, O. Wæver. — Cambridge : Cambridge University Press, 2003. — 564 p.

16. Charter of the United Nations [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.un.org/ru/sections/un-charter/chapter-i/index.html>

17. Fox W. The Super-Powers: The United States, Britain, and the Soviet Union: Their Responsibility for Peace / W. Fox. — New York : Harcourt, Brace, 1944. — 510 p.

18. Haass R. The Age of Nonpolarity [Electronic resource] / R. Haass // Real Clear Politics — 2008. — 16 April. - Mode of access : http://rcpblog.com/articles/2008/04/the_age_of_nonpolarity.html

19. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / S. Huntington. — New York : Simon & Schuster, 1996. — 368 p.

20. Kissinger H. The Chance for a New World Order [Electronic resource] / H. Kissinger // Henry A. Kissinger. — Mode of access : <http://www.henryakissinger.com/articles/iht011209.html>

21. Who Rules the World? [Electronic resource] // Bertelsmann Stiftung. — Mode of access : http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Presse/imported/downloads/xcms_bst_dms_23371_23372_2.pdf

Стаття надійшла до редакції 10.05.2018 р.

N. Pashyna, H. Pelykh

THE REGIONAL LEADERSHIP AS THE STABILITY FACTOR OF THE MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

The modern world order cannot be imagined without processes of globalization, integration and regionalization. These factors form the basis for the development of modern international relations in the 21st century, which also directly influences to the formation of the external course of world actors.

The transformation of the world political system into multipolar ones has become a new stage in the development of modern international relations. New players appear in the world arena in the form of regional leaders. These countries are characterized with economic, cultural, political, and military peculiarities among the other countries of the region. It allows spreading its influence on other states of the region through economic integration, cultural homogeneity, common political values, and so on. Thus, the study of regional leadership at the present stage is a topical issue.

The definition of a "regional state" is identical with the notion of "regional leader", which is the center of a regional system due to economic, political and military-strategic parameters. India, Iran, Turkey, Pakistan, Brazil, China can be attributed to the countries that hold the policy of a regional leader. However, the status of a regional state should not be a reason to restrict the national interests of other countries of the region. As the center of power in the region, the state should pursue a policy aimed at involving all states in the common integration processes in the region in order to achieve the greatest effectiveness in co-operation and resolving disputes.

Key words: regional leader, regional state, leadership, globalization, multipolar world, centers of power.